

فصلنامه بین المللی قانون یار

License Number: 78864 Article Cod: 2020S4D15SH1M002 ISSN-P: 2538-3701

واکاوی تاثیرپذیری پدیده طلاق از فضای سایبر و شبکه های اجتماعی

(تاریخ دریافت ۱۳۹۹/۰۳/۱۵، تاریخ تصویب ۱۳۹۹/۰۹/۱۲)

دکتر خلیل الله احمدوند^۱

استادیار گروه الهیات، دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران

سیده فاطمه مرتضوی

دانشجوی کارشناسی ارشد، رشته فقه و مبانی حقوق اسلامی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه رازی،

کرمانشاه، ایران

چکیده

ظهور تکنولوژی های نوین ارتباطی در عصر حاضر به همراه تحولاتی که در فضای مجازی به وجود آمده است، موجب بروز تغییرات عمده ای در سبک زندگی انسان ها شده و بسیاری از کارکردهای خانواده را دچار اختلال کرده است. فضای مجازی در کنار مزایای بی شمار، دارای معایب شایان توجهی نیز می باشد و می تواند آسیب های اخلاقی زیادی را برای خانواده و روابط اعضای آن در پی داشته باشد و آسیب های جبران ناپذیری به جنبه های مختلف نظام خانواده، وارد سازد. شبکه های اجتماعی، به عنوان وسیع ترین و سریع ترین شبکه ای ارتباطی در عصر کنونی، بیشترین تأثیر منفی را بر روی زندگی زنشویی داشته و باعث بروز پدیده ی طلاق می گردد. در این نوشتار، سعی شده است تا ماهیت فضای سایبر و زیرمجموعه های آن مانند شبکه های اجتماعی مورد بررسی قرار گیرد و پس از معرفی مسائل فوق الذکر، به تشریح تأثیرپذیری بحث طلاق از مباحثی مانند فضای مجازی و شبکه های اجتماعی، به طور مفصل خواهیم پرداخت. تعامل سازنده با فضای مجازی، استفاده ی بهینه از آن، شناسایی و پیشگیری از خطرات احتمالی و ارائه ی راهکاری برای کاهش تأثیر موارد ذکر شده بر میزان طلاق، از نکاتی است که در این نوشتار مورد بحث و بررسی قرار می گیرد.

واژگان کلیدی: طلاق، فضای سایبر، شبکه های اجتماعی، خانواده

^۱نویسنده مسئول



مقدمه

خانواده، به‌عنوان کوچکترین و مهمترین واحد اجتماعی، پایه و اساس ساختار اجتماعی محسوب می‌شود. خانواده، شالوده‌ی هر جامعه‌ی متمدن است. در واقع، خانواده است که به اعضای خود احساس آرامش می‌دهد و طی قرن‌های متمادی به‌عنوان پایدارترین و مؤثرترین وسیله‌ی حفظ ویژگی‌های فرهنگی و عامل انتقال آنها به نسل‌های بعدی بوده است (فاضلی، محمد، ۱۳۸۲). خانواده، اولین و بنیادی‌ترین نهاد اجتماعی در جامعه است که هم می‌تواند ضامن سلامت و هم بقای آن باشد؛ اما خانواده همیشه قادر به نگهداشت، انسجام و هدایت اعضای خود نیست و بروز عواملی می‌تواند موجب گسست در بین اعضای آن شود. تحولات اجتماعی دهه‌های گذشته در سطح جهانی، نظام خانواده را با تغییرات، چالش‌ها، مسائل و نیازهای جدید و متنوعی مواجه کرده است و طی همین مدت خانواده به شکلی فزاینده به علل و عوامل متعدد و پیچیده‌ای در معرض تهدید قرار گرفته است. واقعیت این است که در گذشته، نهاد خانواده به‌عنوان اصلی‌ترین نهاد کارگزار جامعه‌پذیری افراد محسوب می‌شد؛ اما با توجه به تغییرات صورت گرفته و رشد فن‌آوری و بروز پدیده‌های چون اینترنت، ماهواره، رسانه‌های اجتماعی و شبکه‌های اجتماعی، شاهد پیدایش رقاباتی جدی در کنار نهاد خانواده در امر جامعه‌پذیری افراد هستیم. در سال‌های اخیر، پدیده‌ی «طلاق» به شدت در کشور در حال افزایش بوده است. سیر صعودی طلاق در کشور، در حال جابجاکردن رکوردهای جهانی است (فاضلی، ۱۳۸۲) و براساس آمارهای غیررسمی، ایران در زمینه‌ی آمار طلاق به رتبه‌ی چهارم جهان، صعود کرده است. در پیدایش این معضل، عوامل شناخته شده و ناشناخته‌ی بسیاری دست به دست هم داده و موجب ناسازگاری زناشویی و انحلال خانواده و بالا رفتن نرخ طلاق در جامعه‌ی ایرانی شده‌اند. یکی از این عوامل احتمالی تأثیرگذار بر افزایش روند طلاق در بین زوجین در سال‌های اخیر، فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی هستند. با توجه به رشد و گسترش شبکه‌های اجتماعی مجازی و استفاده‌ی روزافزون از این فن‌آوری جدید، شاهد ورود عناصر فرهنگی جدیدی در میان خانواده‌ها و حریم خصوصی آنها هستیم که باعث پیدایش سلیقه‌ها، نگرش‌ها و باورهای متفاوتی در میان آنها شده است. در این نوشتار، سعی شده است



تا ماهیت فضای مجازی و زیرمجموعه‌های آن مانند شبکه‌های اجتماعی مجازی مورد بررسی قرار گیرد و پس از مفهوم شناسی مسائل فوق‌الذکر، به تشریح تأثیرپذیری بحث طلاق از مباحثی مانند فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی، به طور مفصل خواهیم پرداخت. تعامل سازنده با فضای مجازی، استفاده‌ی بهینه از آن، شناسایی و پیشگیری از خطرات احتمالی و ارائه‌ی راهکارهایی برای کاهش تأثیر موارد ذکر شده بر روابط زناشویی و میزان طلاق، از جمله نکاتی است که به عنوان نتیجه‌ی بحث مطرح می‌گردد.

بخش اول: مفهوم فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی

فضای مجازی و یا به بیان دقیق‌تر فضای سایبر، به مجموعه‌هایی از ارتباطات درونی انسان‌ها از طریق کامپیوتر و وسایل مخابراتی، بدون در نظر گرفتن جغرافیای فیزیکی، اطلاق می‌شود. به بیان ساده‌تر، فضای مجازی نوعی مکان مجازی است که در آن، افراد با یکدیگر ارتباط برقرار می‌نمایند و این ارتباط توسط فن‌آوری‌های اینترنتی ممکن شده است. یک سیستم آنلاین، نمونه‌ای از یک فضای مجازی است که کاربران آن می‌توانند از طریق ایمیل یا یکدیگر ارتباط برقرار کرده، در مورد مسائل مختلف صحبت کنند و اطلاعات عمومی یا خصوصی خود را در قالب‌های مختلف، به اشتراک بگذارند (نیک‌بخش، بهرام، ۱۳۹۷). به طور کلی در تعریف شبکه‌های اجتماعی می‌توان گفت که شبکه‌های اجتماعی سایت‌هایی هستند شبیه به یک سایت ساده مانند موتور جستجوگر که با اضافه شدن امکاناتی مانند چت و ایمیل و امکانات دیگر، خاصیت اشتراک‌گذاری محتوای نوشتاری، صوتی و تصویری را به کاربران خود ارائه می‌دهند (مظفری‌نیا، سهراب، ۱۳۹۵). شبکه‌های اجتماعی، محل گردهمایی صدها میلیون کاربر اینترنت است که بدون توجه به مرز، زبان، جنس و فرهنگ، به تعامل و تبادل اطلاعات می‌پردازند. در واقع، شبکه‌های اجتماعی برای افزایش و تقویت تعاملات اجتماعی در فضای مجازی طراحی شده‌اند. به طور کلی از طریق اطلاعاتی که بر روی پروفایل افراد قرار می‌گیرد؛ مانند عکس کاربر، اطلاعات شخصی و علایق، برقراری ارتباطات تسهیل می‌گردد. کاربران می‌توانند پروفایل‌های دیگران را ببینند و از طریق برنامه‌های کاربردی



مختلف مانند ایمیل و چت با یکدیگر ارتباط برقرار کنند. یک فرد در شبکه‌های اجتماعی با طیف وسیعی از افراد در ارتباط است و علایق خود در زمینه‌های مختلف را با آنها به اشتراک می‌گذارد. افراد در شبکه‌های اجتماعی می‌توانند هویتی کاملاً دلخواه داشته باشند و بر پایه‌ی همان هویت دلخواه، ارتباط مجازی خود را با دیگران گسترش دهند. با آمدن شبکه‌های اجتماعی مجازی، شکل جدیدی از زندگی در فضای مجازی شکل گرفت و روابط میان افراد با شکل سنتی آن تفاوت کرد و تأثیر غیرقابل انکاری را بر روابط اجتماعی بر جای گذاشت. شبکه‌های اجتماعی، یکی از پرطرفدارترین رسانه‌ها هستند که از مخاطبان بسیاری به خصوص از قشر جوان برخوردار می‌باشند. ویژگی‌های تعاملی و ایجاد بستر برای ایجاد روابط اجتماعی از دلایل مورد استقبال واقع شدن شبکه‌های اجتماعی است. شبکه‌های اجتماعی با قابلیت‌هایی که در اختیار کاربران خود قرار می‌دهند؛ به ۵ اولویت اول کاربران اینترنت تبدیل شده‌اند. مفهوم فضای مجازی در فناوری اطلاعات و ارتباطات، در تمام ارکان زندگی نمایان است و تمام رفتارهای بشری، تحت تأثیر آن قرار گرفته است (مظفری‌نیا، ۱۳۹۵). الگوی رفتار، الگوی مصرف، الگوی حمل و نقل، الگوی سکونت و... دچار تغییر و تحول شده است و به واسطه‌ی این تحولات، سبک زندگی نیز دچار تغییر خواهد شد (فاضلی، ۱۳۸۲). همیشه با ورود تکنولوژی‌های جدید به خصوص تکنولوژی‌های ارتباطی، بحث فرهنگ و تأثیر این تکنولوژی‌ها بر فرهنگ خانواده و جامعه داغ می‌شود. یکی از تکنولوژی‌های ارتباطی که در سال‌های اخیر رشد و پیشرفت چشمگیری داشته، شبکه‌های اجتماعی به خصوص شبکه‌های اجتماعی موبایلی و در مفهوم وسیع‌تر فضای مجازی است که طیف وسیعی از اقشار مختلف جامعه در گروه‌های سنی و فکری و فرهنگی را درگیر خود ساخته است؛ بطوریکه در زمان کوتاهی، تبدیل به یکی از اجزای جدایی‌ناپذیر زندگی بسیاری از ما شده است (حاج محمدی، فرشته، ۱۳۹۶). امروزه، استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی، روز به روز محبوبیت بیشتری پیدا می‌کند. هم‌اکنون سایت‌های شبکه‌های اجتماعی، بعد از پورتال‌های بزرگی مانند یاهو، ام‌اس‌ان و یا موتورهای جستجویی مانند گوگل، تبدیل به پراستفاده‌ترین خدمات اینترنتی شده‌اند. شبکه‌های اجتماعی، واژه‌ای است که برای نامیدن گروهی از افراد که در میان خود،



دارای ارتباطات وسیع و مستمر هستند و یک حلقه‌ی منسجم ارتباطاتی را تشکیل می‌دهند، به کار می‌رود (ابراهیم‌پور کومله، سمیرا، ۱۳۹۱). شبکه‌های اجتماعی مجازی، نسل جدیدی از وب‌سایت‌های اینترنتی هستند که در آن، کاربران اینترنتی حول محور مشترکی به صورت مجازی، دور یکدیگر جمع می‌شوند و گروه‌های آنلاین را تشکیل می‌دهند. در واقع، شبکه‌ی اجتماعی شبکه‌ای متشکل از افراد و گروه‌ها و تعامل بین آنهاست (بحرانی، عبدالله، ۱۳۹۸). شبکه‌های اجتماعی نظیر فیس‌بوک، توئیتر و نرم‌افزارهای تلفن همراه از قبیل وی‌چت، تانگو، واتس‌آپ، وایبر، تلگرام و اینستاگرام که به شکل رایگان در اختیار تمامی کاربران دنیا قرار می‌گیرند، قادرند تا با جایگزینی ارزش‌های مدرن به جای ارزش‌های سنتی، سبک زندگی جدیدی را ترویج نموده و چالشی جدی بین الگوهای رفتاری زوجین، ایجاد نمایند (صدیق بنای، هلن، ۱۳۸۷).

بخش دوم: تأثیر فضای مجازی بر روابط زناشویی و افزایش میزان طلاق

زمانی که اینترنت و دیگر ابزارهای نوین ارتباطی مورد استفاده قرار گرفتند، بسیاری از افراد بر این باور بودند که سهولت در برقراری ارتباطات، بزرگترین پیامد و دستاورد آن است؛ ولیکن حقیقت چیز دیگری است. حقیقت این است که فناوری‌های نوین ارتباطی در کنار خدماتی که برای سهولت ارتباطات اجتماعی داشته‌اند؛ آسیب‌های بسیاری را نیز به جامعه‌ی بشری تحمیل نموده‌اند (حسنوند، مسعود، ۱۳۹۳). اطلاع یافتن کاربران از آسیب‌های اجتماعی و تهدیدات فضای مجازی، می‌تواند در پیشگیری از پیامدها و کاهش اثرات مخرب آن، بسیار مؤثر باشد. پیامدهایی مانند دور کردن افراد خانواده از یکدیگر، ایجاد اعتیاد روانی، از بین رفتن حریم خصوصی و به خطر افتادن امنیت شخصی، طلاق عاطفی، ایجاد روابط خارج از چارچوب خانواده، بلوغ زودرس، کاهش روابط و تعاملات اجتماعی را از جمله‌ی اثرات مستقیم و غیرمستقیم فضای مجازی می‌دانند. همین تلفن همراه ساده، ممکن است با فراهم کردن زمینه برای گسترش ارتباطات خارج از نظارت خانواده، موجب بدگمانی زوجین به یکدیگر و همچنین افزایش بی‌توجهی به قول و قرارها و تعهدات خانوادگی، تداخل حوزه‌های



شغلی با زندگی خصوصی و درنهایت کاهش روابط و تضعیف اعتماد متقابل بین اعضای خانواده، به‌ویژه زوجین شود (فاضلی، ۱۳۸۲). تأثیر فضای مجازی بر مسائل اقتصادی خانواده نیز نامطلوب است؛ برای مثال می‌توان به تجمل‌گرایی و گرانش به خرید کالای لوکس، افزایش هزینه‌های اینترنتی و... اشاره کرد. به علاوه، کاربران فضای مجازی هر روز بیشتر از دیروز احساس تنهایی می‌کنند؛ گویی زندگی مجازی، آنان را از دنیای واقعی دور کرده و به سوی خود می‌برد. یکی از مسائلی که اخیراً روی آن تأکید زیادی می‌شود، تأثیر استفاده از این شبکه‌های اجتماعی بر افزایش تنش‌ها و تعارض‌های زندگی زناشویی است؛ بطوریکه برخی معتقدند که بخشی از افزایش آمار طلاق، به این مسئله بازمی‌گردد و فضای مجازی، خانواده‌های بسیاری را در معرض فروپاشی قرار داده است. محققان و کارشناسان معتقدند که فضای مجازی بر هویت اعضای خانواده، روابط خانوادگی، تعاملات زناشویی، مسائل اقتصادی خانواده، روابط فرزندان و... تأثیر می‌گذارد. فضای مجازی، ساعت‌ها، دقیقه‌ها و حتی ثانیه‌های اعضای خانواده را اشغال کرده و در بسیاری از خانواده‌ها کار را به جایی رسانده که حرفی برای مطرح کردن با یکدیگر ندارند و این اتفاق باعث تأثیرات بسیاری به‌خصوص بر روی جوانان و مخصوصاً بین زن و مرد شده است. میانگین مکالمه‌ای که بین افراد خانواده صورت می‌گیرد، بین ۴ تا ۱۰ دقیقه در روز است (بخارایی، ۱۳۹۰). این آمارها، نشان‌دهنده‌ی این است که ارتباطات عاطفی بین افراد خانواده کاهش پیدا کرده است و در خانواده‌ها، هرکسی تا وارد خانه می‌شود، گوشی تلفن همراه خود را در دست می‌گیرد و یا از کامپیوتر استفاده می‌کند و وارد فضای اینترنت می‌شود و خود را با این ابزارها سرگرم می‌کند. روابط در فضای مجازی به جایی رسیده است که دیگر خانواده‌ها حرفی برای صحبت با یکدیگر ندارند. در واقع، ما انسان‌ها، با به وجود آوردن فضای مجازی، فاصله‌های دور در سطح جهانی را به یکدیگر نزدیک کرده‌ایم؛ اما در حقیقت، دیگر در کنار یکدیگر حضور نداریم و ارتباطات چهره به چهره را از بین برده‌ایم که به دنبال آن، سلامت جسمی و روانی ما به خطر افتاده است. این شبکه‌ها آن‌چنان عواطف و احساسات را به سمت خود کشانده است که گویی افراد تحت سیطره‌ی این شبکه‌ها قرار گرفتند. زوجین دیگر نمی‌توانند نقش خود را به خوبی ایفا کنند و

همین امر باعث ایجاد سوء تفاهم در جوانان متأهل می‌شود. بنابراین، تعجب‌برانگیز نیست که فضای مجازی تأثیرات ناگواری بر روی روابط زناشویی گذاشته و مقدمات طلاق را فراهم نماید. تمامی بررسی‌های انجام گرفته در مورد رابطه‌ی استفاده از فضای مجازی و افزایش مشکلات خانوادگی و طلاق، چه در داخل کشور و چه در سطح جهانی، همبستگی بسیار معنی‌داری را نشان می‌دهند. طی مطالعاتی که در مجله‌ی علمی «Computers in human behavior» صورت گرفت، محققان دریافتند که استفاده‌ی دائم از رسانه‌های اجتماعی، صدمه‌های جدی به شادی زوجین زده و حتی ممکن است منجر به جدایی بین آنان شود. در آن مطالعات، به ارتباط مستقیم بین استفاده از شبکه‌های اجتماعی و کاهش کیفیت زندگی زوجین و خیانت در برخی از دواج‌ها اشاره شده و با برآورد نرخ طلاق که از حساب‌های کاربری کاربران فیس‌بوک به دست آمده است، به این نتیجه رسیدند که به ازای افزایش ۲۰ درصدی در کاربران فیس‌بوک، نرخ طلاق ۴ درصد افزایش پیدا کرده است (شیخی، الهه، ۱۳۹۵). مطالعه‌ی دیگری که در این زمینه انجام شده، مربوط به شرکت حقوقی و قضایی «Slater and Gordon» بریتانیاست. محققان این مؤسسه در مطالعات خود به این نتیجه رسیدند که شبکه‌های رسانه‌ای مجازی، منبع اصلی برای تنش‌های زناشویی محسوب می‌شود و اگر به آنها توجه درست نشود، می‌توانند مشکلات عدیده‌ای را به وجود بیاورند (طریقی، ابراهیم، ۱۳۹۷). شاید گزافه نباشد اگر بگوییم که فضای مجازی، صدها برابر بیش از طلاق عرفی، منجر به «طلاق عاطفی» بین زوجین می‌شود. طلاق عاطفی به سردی روابط بین زن و شوهر، اطلاق می‌شود. در واقع، ضعف ارتباط عاطفی زن و شوهر در این رابطه، منجر به سردی تمامی روابطی که یک زوج می‌توانند با هم داشته باشند، می‌شود و روابط روحی، جسمی، عاطفی و حتی گفتاری آنها را با خلل مواجه می‌سازد (نعیمی، محمدرضا، ۱۳۸۷). به عبارت دیگر، طلاق عاطفی به این معنی است که زوجین در زیر یک سقف با یکدیگر زندگی می‌کنند؛ اما ارتباطات عاطفی میان آنها به مرور زمان به حداقل می‌رسد. وجود این مشکل در یک رابطه باعث بی‌مهری و کم شدن انرژی مثبت در خانواده می‌شود. زوجین در بیگانگی دنیای یکدیگر، گم شده‌اند و فقط برای هم، حکم یک هم‌خانه یا یک مصاحب که به او



عادت کرده‌اند را دارند. این افراد با فاصله‌ای که از لحاظ روحی و جسمی با یکدیگر دارند؛ خط قرمزهایی را برای همدیگر مشخص کرده‌اند و هر کدام در خلوت خود دیگری را متهم می‌کند. فضای مجازی باعث تشکیل خانواده‌های دروغین می‌شود؛ همسر دروغین برای فرد متأهل تشکیل می‌دهد و به ظاهر نیازهای عاطفی شخص را از این طریق حل و فصل می‌کند (حسنوند، ۱۳۹۳). افراد، دیگر احساس مسئولیت در قبال خانواده نمی‌کنند و این امر منجر به شکل‌گیری دوستی‌های نابه‌جا و غیراخلاقی می‌شود (نعیمی، ۱۳۸۷). از طرف دیگر، استفاده‌ی نابه‌جا و بیش از حد از فضای مجازی خصوصاً شبکه‌هایی که ارتباطات ناپسندی را برقرار می‌کنند، بر عواطف زوجین تأثیر منفی می‌گذارد و طی مرور زمان، فاصله و سوء تفاهم ایجاد می‌کنند و به دنبال آن، خشونت‌های لفظی و فیزیکی شکل می‌گیرد و نهایتاً منجر به از هم پاشیدن محیط خانواده می‌شود. فضای مجازی می‌تواند باعث کاهش روابط زوجین از لحاظ همراهی و همدلی کردن با یکدیگر شود؛ زیرا زن و شوهر برای زندگی کنار هم نیازمند همدلی و همدردی با یکدیگرند که فضای مجازی تأثیر مخرب بر این روابط می‌گذارد. از سوی دیگر، طلاق عاطفی زمانی شکل می‌گیرد که توقعات و نیازهای افراد با استعمال شبکه‌های مجازی افزایش پیدا کند و به جای اینکه فرد، عواطف و محبت را از همسر خود بگیرد؛ از طریق فضای مجازی آن را دریافت می‌کند که این موضوع، زمینه را برای طلاق عاطفی فراهم می‌کند (اسکافی، مریم، ۱۳۹۴). زوجین، به دلیل مصلحت‌اندیشی و ترس از واکنش سایرین، یکدیگر را تحمل می‌کنند؛ در واقع، با یکدیگر توافق می‌کنند تا در احساساتی که قبلاً می‌توانستند با یکدیگر تقسیم کنند، شریک نباشند. ناگفته پیداست که پس از اینکه روابط عاطفی آنها کاهش یافت و به اصطلاح، طلاق عاطفی رخ داد؛ امکان وقوع طلاق حقیقی در آینده‌ای نزدیک بیشتر می‌شود. یکی دیگر از عوامل نقش‌آفرین در طلاق عاطفی، گرایش افراد به تماشای فیلم‌های پورن و یا فانتزی‌های جنسی است. این محتواهای مستهجن که از دوران نوجوانی در فضای مجازی در دسترس افراد قرار می‌گیرد، ذائقه‌ی آنها را تغییر می‌دهند و این افراد علاقه دارند که با همسر خود، روابطی از جنس فیلم‌هایی که دیده‌اند داشته باشند (اسکافی، ۱۳۹۴). اما در واقعیت، مسائل جنسی بسیار دور از ذهن آنها و



متفاوت از فیلم‌های پورن است؛ بنابراین احساس نوعی کمبود می‌کنند و اعتماد به نفس خود را از دست می‌دهند و دچار نوعی سرخوردگی نسبت به خود و همسرشان می‌شوند (نعیمی، ۱۳۸۷). زوجینی که درگیر «سایبر سکس» می‌شوند و خود را با صدها سایت در این زمینه ارضا می‌کنند، صدمات جسمی، روحی و روانی متعدد و شدیدی را بر خود وارد خواهند آورد؛ و این در حالی است که انتظار و توقعی که داشتند نیز برطرف نشده است. به معنای دیگر، به نیاز جنسی نیز پاسخی داده نشده است. شبکه‌های اجتماعی مجازی به دلیل ویژگی تعاملی‌شان و اینکه بستری مناسب و سریع برای ایجاد ارتباطات اجتماعی هستند، طرفداران زیادی پیدا کرده‌اند؛ اما همین ویژگی باعث تحمیل رنج‌های زیادی به بسیاری از زوجین شده است. افرادی که به یکدیگر قول داده‌اند تا تمام لحظات زندگی‌شان را با هم بگذرانند؛ به اعتماد یکدیگر خیانت می‌کنند. فضای مجازی، حتی می‌تواند اختلافات مابین زوجین را تشدید نماید. بسیاری از زوجین که در زندگی زناشویی خود دچار مشکل هستند، برای کسب همدردی و یا یافتن راه‌حلی برای مشکلاتشان، به این شبکه‌ها مراجعه می‌کنند؛ اما متأسفانه راه‌حل‌های غلط ارائه شده در پیج‌ها، گروه‌ها و کانال‌های مختلف، منجر به وخیم‌تر شدن اوضاع می‌گردد و یا در پاره‌ای از موارد، این کسب همدردی، فرد را وارد روابط فرازناشویی کرده و زمینه‌ی خیانت را فراهم می‌نماید. همانطور که گفتیم، امروزه فضای مجازی، وارد زندگی بسیاری از خانواده‌ها خصوصاً جوانان شده است. سهولت دسترسی به آن، سبب شده تا گروه‌های کثیری از افراد بدون داشتن آگاهی و اطلاعات دقیق از تأثیرات آن بر زندگی شخصی، وارد این فضا شوند و ساعات زیادی را در آن سپری کنند (ریبیعی، علی، ۱۳۹۱). با توجه به اینکه شبکه‌های مجازی و اینترنتی در حوزه‌های گوناگونی فعالیت می‌کنند، این امر باعث شده تا بر روی ابعاد مختلف زندگی افراد مجرد و متأهل تأثیرگذار باشند. اما چرا زوجین ترجیح می‌دهند تا بیشتر اوقات خود را در فضای مجازی، بگذرانند؟ کسی به افراد نگفته که اگر از فلان سایت استفاده کنید، فلان صدمات را در آینده برای شما به دنبال خواهد داشت. خیلی از افراد، به علت عدم اطلاع درست و صحیح از فضای مجازی، به سمت این فضاها گرایش پیدا می‌کنند؛ البته، فضای مجازی غیر از پیامدهای منفی، پیامدهای مثبتی مانند افزایش





اطلاعات و آگاهی را نیز در برمی‌گیرد اما ناگفته پیداست که در کشور ما، صدمات و آسیب‌های آن نمود بیشتری دارد. شبکه‌های اجتماعی مجازی، به عنوان ابزاری ارتباطی که می‌تواند جنبه‌های مثبت و مؤثری در توسعه فرهنگی و روابط انسانی ایفا کند؛ به دلیل مدیریت ناصحیح و استفاده‌ی افراطی و بدون تعقل و تعمق از سوی کاربران، این روزها برای بسیاری از خانواده‌های ایرانی، به تهدیدی جدی تبدیل شده تا جایی که جنبه‌های آسیب‌شناسانه‌ی آن بیش از کارکردهای مثبتش جلب توجه می‌کند. علت دیگر گرایش مردم مخصوصاً نسل جوان به فضای مجازی این است که جلوی تفریحات سالم را گرفته‌ایم؛ با توجه به اینکه نیاز اصلی جوانان داشتن تفریح سالم است، فرصت تفریحات سالم و ارزان برای جوانان ایجاد نمی‌شود و این در حالی است که گاهی احساس نشاط و شادی را در جامعه ما، به رسمیت نمی‌شناسند. معضل بیکاری و عدم ایجاد فرصت برای نسل جوان علت اصلی پناه بردن جوانان به شبکه‌های مجازی شده است. جوان نیاز به شادی، خندیدن و فراگیری یک‌سری آموزش‌ها دارد و هنگامی که رسانه‌های ما به این نیازها پاسخ ندهد، جوان در خود احساس تنهایی می‌کند و در نتیجه به تلفن همراه خود پناه می‌برد. البته، آموزش‌های لازم برای خانواده‌ها از طریق شبکه‌های ملی نیز صورت نمی‌گیرد. شواهد پژوهشی و نظرات کارشناسان حاکی از آن است که این موضوع به‌ویژه سلامت و بقای خانواده‌ها را در ابعاد مختلف به خطر انداخته است. امروزه در بسیاری از طلاق‌ها و نابسامانی‌ها و خیانت‌ها در روابط زوجین، فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی مجازی به عنوان یکی از مهمترین عوامل نقش‌آفرینی می‌کنند. در اینجا، به طور مختصر و تیتروار، تأثیر فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی را بر روابط زوجین بیان می‌نماییم:

- **ایجاد پیوندهای مجازی و قطع پیوندهای حقیقی:** در صورت وجود ضعف در پیوندهای حقیقی بین زوجین و وجود مسائل حل‌نشده بین آنها، پیوندهای مجازی می‌تواند جایگزین پیوندهای حقیقی شده و در نهایت به ناپایداری و قطع احتمالی رابطه‌ی بین زوجین منجر شود (حسنوند، ۱۳۹۳).

- **بی‌توجهی به نیازهای عاطفی، روانی و جنسی زوجین:** حضور افراطی هریک از زوجین در فضای مجازی به ویژه در حضور دیگری، با کاستن از فرصت توجه به نیازهای عاطفی، روانی و جنسی زوجین همراه است و به افزایش نارضایتی‌ها و تنش‌ها در خانواده، دامن می‌زند.

- **کاستن از فرصت گفتگو و اعتمادآفرینی:** استفاده‌ی مدیریت نشده از شبکه‌های اجتماعی مجازی با کاستن از فرصت گفتگو بین زوجین، از ثبت خاطرات مشترک و تعامل عاطفی و احساسی مشترک بین زوجین می‌کاهد و این مسئله، به تنهایی و انزوا و افسردگی زوجین می‌انجامد (حسنوند، ۱۳۹۳). گذران وقت بیش از حد در فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی، کیفیت ازدواج و احساس خوشبختی را پایین می‌آورد و باعث بروز مشکلات عدیده‌ای در ارتباط زن و شوهر با یکدیگر و سوق پیدا کردن آنها به سمت طلاق عاطفی و طلاق واقعی می‌شود.

- **شکل‌گیری روابط نامشروع به صورت خزنده:** ورود به روابط متقابل عاطفی با افراد غریبه و تداوم و تعمیق تدریجی این صمیمیت‌ها، موجبات شکل‌گیری روابط نامشروع و گناه‌آلود را رقم می‌زند و تهدیدی جدی در برابر بنیاد خانواده است (نعیمی، ۱۳۸۷). و شوربختانه، این در حالی است که در بسیاری از مواقع خود افراد متوجه شکل‌گیری چنین خیانتی نمی‌شوند.

- **رواج بی‌وفایی:** عادی‌سازی ارتباطات غیراخلاقی در فضای مجازی به رواج بی‌وفایی و گسست در روابط همسران و همچنین به شانه خالی کردن از مسئولیت در مقابل همسر منجر می‌شود.

- **تنوع‌گرایی در روابط جنسی و عاطفی:** شبکه‌های اجتماعی و فضای مجازی، به آهستگی و باملایمت و با دلبری‌های خلاقانه بر روی یکی از نیازهای حساس انسان‌ها سایه افکنده و منجر به ایجاد حس پرشوری به نام تنوع‌طلبی جنسی در هر دو جنس زن و مرد شده است.



- **افزایش خیانت یا شکستن عهد:** درست است که خیانت جنسی یا عاطفی به‌مانند بسیاری از پدیده‌های اجتماعی دیگر، یک رویکرد چندوجهی، پیچیده و وسیعی است که عوامل بالقوه‌ی متعددی در بروز آن نقش دارند؛ اما نمی‌توان از نقش رسانه‌های جمعی یا شبکه‌های اجتماعی در مورد ارتکاب رفتار خیانت‌آمیز همسران و افزایش آن در طی سال‌های اخیر، غفلت نمود.

- **طلاق شناسنامه ای و طلاق عاطفی:** وجود مشکلات عاطفی و مشاجره در یک رابطه به مرور باعث بی‌مهری و کم شدن محبت در خانواده و در نتیجه طلاق عاطفی می‌شود. در طلاق عاطفی زن و مرد در بیگانگی کلمات و بیان احساس به یکدیگر گم شده‌اند و فقط برای هم حکم یک هم‌خانه‌ای را دارند که به آن عادت کرده‌اند.

افرادی که دچار طلاق عاطفی شده‌اند هم از لحاظ روحی و هم از لحاظ جسمی از یکدیگر فاصله می‌گیرند و مرزهایی را برای همدیگر مشخص می‌کنند. هر یک از این افراد در خلوت و افکار خود طرف مقابل خود را متهم می‌کند و دنبال مقصر هستند. از عمومی‌ترین علائم و نشانه‌های طلاق عاطفی می‌توان به درک نکردن صحیح رفتار و گفتار یکدیگر و نداشتن شناخت کافی از روحیات یکدیگر نام برد که در صورت ادامه داشتن زوجین به بی‌علاقگی و سردی نسبت به شریک زندگی خود دچار می‌شوند. گاهی طلاق عاطفی منجر به طلاق شناسنامه‌ای یا همان طلاق مرسوم در شرع و عرف می‌گردد. فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی یکی از مهم‌ترین عوامل در بروز نابسامانی‌های عاطفی در خانواده و گسستن رشته‌های محبت بین اعضا و در نتیجه بروز طلاق‌های عاطفی بین زوجین می‌باشد و به‌عنوان حسن ختام این بخش، عرض می‌نمایم که یکی از مهم‌ترین تأثیراتی که استفاده از فضای مجازی می‌تواند در طولانی‌مدت ایجاد نماید؛ گرفتن نبوغ و خلاقیت فرد است که باعث ایجاد تنبلی، افسردگی و به وجود آمدن یک سری حالات روانی غیرعادی در شخص می‌شود. این حالت‌های روانی باعث ظهور و بروز رفتارها و ناسازگاری‌هایی می‌شود که با ادامه پیدا

کردنش و پایین آمدن آستانه‌ی تحمل طرف مقابل، زمینه‌ی جدایی زوجها از یکدیگر فراهم می‌شود.

۱. ارائه راهکار

در ابتدا ذکر این نکته ضروری است که نگاه تک‌بعدی به هر پدیده، وسیله و یا دستاورد بشری، چه مثبت باشد و چه منفی، باعث دوری انسان از حقیقت آن موضوع می‌شود و موضوع اینترنت و فضای مجازی نیز از این قاعده مستثنی نیست. گفتنی است فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی، هم کارکردهای مثبت و هم پیامدهای منفی دارد؛ اما ناآگاهی کاربران از خطرات و پیامدهای سوء آنها، باعث شده است که مخاطبان و کاربران آنها در برابر آسیب‌های مرتبط با فضای مجازی، به شدت آسیب‌پذیرتر باشند. در این مواقع، تنها راهی که برای مقابله با آسیب‌های این شبکه‌ها به ذهنمان می‌رسد، فیلتر است؛ غافل از اینکه تا به امروز هیچ‌کس پشت فیلتر نمانده است و هر کاربری که اراده کند، به راحتی می‌تواند از سد فیلتر بگذرد. با توجه به تغییرات جامعه‌ی امروز، طبیعی است که تکنولوژی و این نرم‌افزارها نمی‌توانند به طور کامل از زندگی حذف شوند، اما می‌توان آنها را با فرایندهای متقابل، تحت کنترل درآورد؛ و این در حالی است که متأسفانه در جامعه‌ی ما، فرهنگ استفاده از این ابزارها، هنوز ورود پیدا نکرده است (شیخی، ۱۳۹۵). همین امر باعث می‌شود که یک فرد برای ساعت‌ها از گوشی همراه خود استفاده کند، اما نه به طور صحیح و منطقی، چراکه الگوی فرهنگی درستی برای استفاده از این گونه ابزارها در اختیار او قرار نگرفته است (نیک‌بخش، ۱۳۹۷). امروزه استفاده از شبکه‌های اجتماعی تلفن همراه، به اندازه‌ای گسترده شده است که بر ابعاد مختلف زندگی از جمله ساعت خواب و خوراک، سلامت جسمی و روحی و از همه مهم‌تر، ارتباط انسان‌ها با یکدیگر تأثیر گذاشته است. در درجه‌ی اول باید بینیم فردی که به شدت درگیر شبکه‌های اجتماعی مجازی شده، به مرحله‌ی اعتیاد رسیده است و یا به دلیل فرار از زندگی زناشویی به اینترنت و موبایل، پناه برده است. اعتیاد زمانی است که شخصی به عملی وابسته شده باشد و اگر آن عمل را انجام ندهد، در خود احساس کمبود کند. اعتیاد بالاتر از عادت است. در





عادت رفتاری، با ترک رفتار صدمه‌ای بر فرد وارد نمی‌شود؛ اما در اعتیاد که به دو بخش جسمانی و روانی تقسیم می‌شود، بر معتاد صدماتی را وارد می‌کند و فضای مجازی، اعتیاد روانی را برای جوانان ما به وجود آورده است. اگر بحث اعتیاد باشد؛ روش درمان مشخصی اعم از دارودرمانی، رفتاردرمانی و روش‌های دیگر روان‌درمانی، قابل استفاده است. اما اگر اعتیادی در کار نباشد و علت استفاده‌ی بیش از حد از فضای مجازی، فرار از زندگی زناشویی باشد؛ مسئله فرق می‌کند. یعنی باید ریشه‌ای عمل کنیم. زوجین باید زمان‌های خاص و محدودی را برای استفاده از فضای مجازی در نظر بگیرند. همه‌ی افراد در زندگی، اهداف کوتاه‌مدت و بلندمدتی را برای خود تعیین می‌کنند. زندگی افراد باید حالت هدف‌مندی پیدا کند و درگیر فضای مجازی نباشد. زوجین باید زمانی را برای صحبت چهره به چهره با یکدیگر اختصاص بدهند و دنیا و مسائل و مشکلات زندگی را از زاویه‌ی دید شخص مقابل هم ببینند. به نظر می‌رسد که آموزش و آگاهی‌سازی عمومی در حوزه‌ی فضای مجازی، حلقه‌ی مفقوده‌ی این روزهای جامعه‌ی ماست و اگر وضعیت به همین منوال پیش برود، قطعاً در آینده‌ای که افق آن از هم‌اکنون نیز قابل مشاهده است، با مشکلات بیشتری نسبت به وضعیت کنونی مواجه خواهیم شد که راهکارش تولید محتوایی مناسب در این حوزه و در شبکه‌های اجتماعی به همراه آموزش به افراد براساس سنین مختلف است (ابراهیم‌پور کومله، ۱۳۹۱). به منظور پیشگیری و کاهش آسیب‌های اجتماعی در فضای مجازی، خانواده‌ها و جوانان باید نسبت به تهدیدات فضای سایبر هوشیار باشند. در پایان برای کاهش آسیب‌های نوپدید شبکه‌های اجتماعی مجازی، راهکارهایی ارائه می‌شود که اگر به موقع و درست اجرا شوند؛ می‌توانند اثربخش باشند:

- پخش برنامه‌های آموزنده از صدا و سیما برای افزایش آگاهی خانواده‌ها درباره‌ی خطرات احتمالی فضای مجازی.
- برگزاری جلسات و کلاس‌های آموزشی از سوی مصادر فرهنگی در شهرها و روستاهای کشور برای آگاهی‌دادن و اطلاع‌رسانی به خانواده‌ها، به‌ویژه والدین و

زوج‌های جوان در مورد مزایا و معایب فن‌آوری‌های جدید به‌ویژه فضای مجازی و روش‌های استفاده‌ی صحیح از آنها.

- بهره‌گیری از آموزه‌های دینی برای هنجارسازی مثبت و ترویج فرهنگ استفاده‌ی درست از فضای مجازی.

- تشویق زوجین به استفاده‌ی درست و به اندازه از شبکه‌های اجتماعی و دنیای مجازی به منظور افزایش رضایت زناشویی و کاهش میزان طلاق.

- در مجموع لازم است تا همه‌ی افراد جامعه به‌ویژه کارشناسان صدا و سیما، دست‌اندرکاران امور فرهنگی و متصدیان امر آموزش و فرهنگ‌سازی دست به دست هم دهند تا از بروز چنین وقایع تلخ و ناگواری در کشور، جلوگیری شود.

۲. سواد رسانه‌ای، عاملی بازدارنده در طلاق‌های ناشی از اثرات

سوء فضای مجازی

در حیطه مفهوم شناسی سواد رسانه‌ای باید گفت: «سواد رسانه‌ای» (Media Literacy) در یک تعریف بسیار کلی عبارت است از یک نوع درک متکی بر مهارت که براساس آن می‌توان انواع رسانه‌ها و انواع تولیدات آن‌ها را شناخت و از یکدیگر تفکیک و شناسایی کرد. این درک به چه کاری می‌آید؟ به زبان ساده، سواد رسانه‌ای مثل یک رژیم غذایی است که هوشمندانه مراقب است که چه موادی مناسب هستند و چه موادی مضر؛ چه چیزی را باید مصرف کرد و چه چیزی را نه و یا این که میزان مصرف هر ماده بر چه مبنایی باید استوار باشد. سواد رسانه‌ای می‌تواند به مخاطبان رسانه‌ها بیاموزد که از حالت انفعالی و مصرفی خارج شده و به معادله متقابل و فعالانه‌ای وارد شوند که در نهایت به نفع خود آنان باشد. به دیگر سخن، سواد رسانه‌ای کمک می‌کند تا از سفره‌ی رسانه‌ها به گونه‌ای هوشمندانه و مفید بهره‌مند شویم. به بیان دیگر سواد رسانه‌ای یک نوع درک مبتنی بر مهارت است که می‌توان بر اساس آن، انواع رسانه‌ها را از یکدیگر تمییز داد و انواع تولیدات رسانه‌ای را از یکدیگر تفکیک و شناسایی کرد (شهوندپور، سالارکیا، ۱۳۹۳، ۵۵). به تعبیر دیگر سواد رسانه‌ای همان دانش



رسانه‌ای است نه یک دانش یا حوزه معرفتی مشخص، بلکه مجموعه‌ای از شاخه‌ها و گرایش‌های مختلف و به هم پیوسته یا شبکه‌ای درهم‌تنیده از دستاوردهای نظری و تجربی برگرفته از فلسفه روان‌شناسی، روان‌کاوی، جامعه‌شناسی، مطالعات فرهنگی، اقتصاد، حقوق، ارتباطات، مدیریت، زبان‌شناسی، نشانه‌شناسی و دیگر شاخه‌های مختلف هنری است که به صورت یک دانش چند رشته‌ای یا میان‌رشته‌ای اعلام موجودیت کرده است و به بحث و بررسی پیرامون طیف گسترده‌ای از موضوعات، همچون فرآیند ارتباط، آثار و پیامدهای ارتباط، شرایط تأثیر، فیلترها یا کنترل‌گرها، پارازیت‌ها یا عوامل اخلاص‌گر، جنبه‌های هنری و زیبایی‌شناختی پیام، گونه‌شناسی ارتباط، مدل‌های ارتباطی، روش‌شناسی، چهارچوب‌های تحلیل و... اختصاص یافته است (شرف‌الدین، ۱۳۸۸، ۵۰). همانطور که همه‌ی ما می‌دانیم؛ زندگی ما به رسانه‌ها وابسته است به گونه‌ای که ما امروزه در یک جهان رسانه‌ای شده زندگی می‌نماییم. در عصر حاضر، رسانه‌ها و به طور ویژه رسانه‌های تعاملی، جایگاه مهمی را به خود اختصاص داده‌اند. شبکه‌های اجتماعی و فضای مجازی، نوعی اجتماع و همزیستی بزرگ است که میلیون‌ها تلفن همراه، کامپیوتر، لپ‌تاپ و... و کاربران آنها در سراسر جهان را به هم پیوند می‌دهد (تقی‌زاده، عباس، ۱۳۹۱). با غلبه‌ی اینترنت و فضای مجازی بر زندگی انسان‌ها، طبیعی به نظر می‌رسد که بسیاری از مؤلفه‌های جامعه‌ی سنتی نیز به درون اینترنت کشیده شوند و در آنجا شکل بگیرند. رشد سریع در استفاده از اینترنت در سال‌های اخیر، علی‌رغم مزایایی مانند افزایش استفاده از تجارت الکترونیک و تسریع در انتقال پول، بسیاری از فعالیت‌های مخرب و مشکلات مرتبط با اینترنت از جمله پورنوگرافی، تبلیغات نژادپرستی، تبلیغات ضد مذهبی، پول‌شویی، تقلب و سوءاستفاده‌های مالی و تجاری، امپریالیسم خبری و اطلاعاتی و... را سرعت بخشیده است. این رسانه‌ها در کنار کارکردهای مثبت، کژکارکردهایی نیز دارند و آسیب‌های بی‌شماری از سوی آنها متصور است؛ اما این آسیب‌ها راه‌حل‌های فردی و جمعی دارند. معمولاً وقتی تأثیرات نامناسب انواع رسانه‌ها بر خانواده و اجتماع، آشکار می‌شود؛ به راه‌های نظیر فیلتر و ممنوعیت اندیشیده می‌شود. در حالی که بهتر است جامعه را با ابزارهای نیرومندتری به نام «سواد رسانه‌ای» مجهز سازیم تا خود افراد، فعالانه دست به گزینش‌گری و پالایش بزنند و



استفاده‌ی خود از رسانه‌ها را سازمان‌دهی و مدیریت کنند. سواد رسانه‌ای، مهارتی است که لازم است همه‌ی اعضای جامعه در کنار استفاده از رسانه‌ها به‌خصوص فضای مجازی و اینترنت به عنوان یک رسانه‌ی تعاملی، به آن مجهز شوند. وقت آن است که باور کنیم تنها راه‌حل رفع این مشکلات خصوصاً عوارض و پیامدهای فضای مجازی بر روی زندگی زناشویی زوجین جوان، افزایش اطلاعات و توانایی علمی در همه‌ی زمینه‌هاست که میزان آن در میان خانواده‌ها و جوانان قابل توجه نیست. اگر افراد، میزان و حجم اطلاعات خود را در هر زمینه‌ای افزایش دهند، می‌توانند در هر عرصه‌ای در برابر مشکلات مختلف مقاومت کنند و زندگی زناشویی‌شان تحت تأثیر تنش‌های کوچک و بزرگ قرار نگیرد. سواد رسانه‌ای، به عنوان یک ناظر هوشمند و درونی، استفاده از فضای مجازی را تنظیم و مدیریت می‌نماید (بهادری خسروشاهی، جعفر، ۱۳۹۶). استفاده از فضای مجازی بدون داشتن سواد رسانه‌ای، می‌تواند با اثرات نامطلوبی همراه باشد. همانطور که از پایش اوضاع و احوال کف جامعه نیز مشخص است؛ سهم سواد رسانه‌ای در فرهنگ ما بسیار اندک است و این امر، موجب نگرانی شده است؛ زیرا ما در یک محیط رسانه‌ای زندگی می‌کنیم و باید تمامی اطلاعات عملکردی جامعه را بدانیم. متأسفانه، در کشورمان فرهنگ‌سازی در فضای مجازی انجام نداده‌ایم و کارهایی هم که انجام داده‌ایم، به صورت پراکنده بوده و هیچ مرام‌نامه‌ای در این خصوص وجود نداشته است. اگر همزمان با آمدن رسانه‌های جمعی و شبکه‌های اجتماعی، سواد رسانه‌ای افزایش پیدا می‌کرد و افراد از استفاده‌ی درست از اینگونه وسایل مطلع می‌شدند، شاید امروز با مشکلات کمتری در جامعه روبرو بودیم. سواد رسانه، یک مهارت ضروری در دنیای امروزی به شمار می‌رود و همه‌ی صاحب‌نظران حوزه‌ی ارتباطات بر این باور هستند که کسی که سواد رسانه ندارد، طعمه خواهد شد (حسینی پاکدهی، علیرضا، ۱۳۹۶). سواد رسانه‌ای به ما می‌آموزد که در برابر رسانه‌ها، چه چیزهایی را از دست می‌دهیم و چه چیزهایی را به دست می‌آوریم و به عبارت بهتر، در مقابل زمان و هزینه‌ای که صرف می‌کنیم، چه چیزی به دست می‌آوریم. اعضای خانواده با استفاده‌ی درست از رسانه، می‌توانند مهارت‌های خود در زندگی را افزایش دهند؛ موضوعی که در جامعه‌ی کنونی ما، یکی از شاه‌کلیدهای برقراری





توازن میان دنیای مجازی و واقعی است. معضلی که در خانواده‌های امروزی بیش از گذشته شاهد هستیم، نبود ارتباط و گفتگو بین اعضای خانواده با یکدیگر و از طرفی حضور بیش از اندازه در فضای مجازی و گذراندن زمان در این فضا است. سواد رسانه‌ای به ما می‌آموزد که بین استفاده از شبکه‌ی اجتماعی و زندگی زناشویی، تعادل برقرار نماییم (مظفری‌نیا، ۱۳۹۵). فعالیت مستمر توأم با برخورداری از یک رابطه‌ی سالم، امری شدنی است؛ چراکه بهره‌برداری برخی زوجها از شبکه‌های اجتماعی به نفع خود بارها و بارها اثبات شده است. بنا بر تحقیقات انجام شده در حوزه‌ی روانشناسی اجتماعی و شخصیتی در سال ۲۰۱۳، زوج‌هایی که اطلاعاتی طبقه‌بندی شده و نظام‌مند از روابط خود به اشتراک می‌گذارند، در روابط دنیای واقعی خود نیز راحت‌تر هستند (اسکندری، حسین، ۱۳۹۵). همچنین سواد رسانه‌ای به ما می‌آموزد که شبکه‌های اجتماعی نباید منجر به مقایسه‌ی منفی زندگی شخص با دیگران شود (تقی‌زاده، ۱۳۹۱). در واقع، اگر ناچار به مقایسه‌ی زندگی خود هستید؛ شرایط یک‌سال قبل خود را با امروز خود مقایسه کنید نه با دیگران. این نکته را نیز نباید فراموش کنید که افراد در فضای مجازی، لحظات و زوایای بسیار خوب زندگی خود را به اشتراک می‌گذارند. و در نهایت، نتایج و عواقب این مقایسات، باید منتهی به ساخت و بهبود ارتباط خود با همسران گردد و نه بالعکس. شبکه‌ی اجتماعی، قسمتی از زندگی نوین همه‌ی ما است؛ اما در صورت عدم مهار آن، زندگی زوجها تهدید می‌شود. به‌خاطر داشته باشیم همانطور که از نام آن پیداست، این شبکه‌ها انفرادی و منحصر به فرد نیستند (اسکندری، ۱۳۹۵). شبکه‌های اجتماعی در تقویت روابط چندان مؤثر نیستند، چرا که مبنای حقیقی نداشته و بدیهی است فرد در این محیط قادر به اجرای فعالیت‌های لازم‌الاجرا جهت تقویت ارتباط بین خود و همسرش نیست. سواد رسانه‌ای به ما می‌آموزد که به منظور تقویت رابطه‌ی خود زمان صرف کنیم و با صرف دقت و توجه کامل، در صمیمیت‌افزایی بین خود و همسرمان کوشا باشیم. معنی بذل توجه کامل در فرایند صمیمیت‌بخشی، قرار دادن گوشی تلفن همراه دور از دید و دست و ذهن است. طبق تحقیقات نشریه‌ی «Scientific American»، حضور تلفن هوشمند از عوامل زیان‌بار در روابط طرفین محسوب می‌شود. در حقیقت، نباید بین زندگی مجازی خود و همسران دیوار

بکشید. در واقع، باید زندگی مجازی خود را با همسرمان هماهنگ نماییم. برنامه‌ریزی برای ارتقای سطح آگاهی و دانش مردم در زمینه‌های مختلف و کاربردی زندگی مردم به‌ویژه سواد رسانه‌ای، باید از جمله موارد مورد توجه تمام دستگاه‌های فرهنگی و حتی سیاسی باشد و در این مسائل فراگیر باید برنامه‌ریزی بیشتری انجام شود و کارگاه‌های آموزشی از سوی نهادهای مرتبط با مسائل خانواده به‌منظور آموزش سواد رسانه‌ای به زوجین برگزار نمود. همچنین پیشنهاد می‌شود که نهادهای مرتبط از جمله رسانه‌ی ملی و رسانه‌های رسمی دیگر، برنامه‌هایی مستند در زمینه‌ی آموزش استفاده از فضای مجازی در زندگی زناشویی تهیه نمایند. این مستندها می‌تواند در مراکز مشاوره و دیگر مراکز مرتبط با خانواده، به صورت گسترده در اختیار زوجین قرار گیرد. در انتها، ذکر این نکته را لازم می‌دانیم که فضای مجازی، فی‌نفسه یک فرصت است و نه یک تهدید. این فضا، برای داشتن یک جامعه‌ی سالم و خانوادگی باثبات و شاداب، یک فرصت است؛ به شرطی که قواعد و مقررات استفاده از آن را بدانیم. اگر فضای مجازی، سوار بر زندگی ما شود و ما تحت تأثیر ظرفیت‌های منفی آن قرار بگیریم که این به بی‌توجهی نسبت به وظایف ما در خانواده، منجر می‌شود؛ بدون شک تهدید است. اما اگر از ظرفیت‌های این فضا مانند سرعت انتقال اطلاعات، دسترسی آسان به اطلاعات و ارزان بودن، استفاده‌ی درستی داشته باشیم؛ می‌تواند فرصت خوبی برای همه‌ی افراد از جمله زوجین باشد. آنچه امروز ما را نگران کرده، سوار شدن فضای مجازی بر همه‌ی ابعاد زندگی ماست.

نتیجه‌گیری

یکی از ضرورت‌های جامعه‌ی امروز، بهره‌گیری از ظرفیت‌های فضای مجازی است. در حال حاضر، استفاده از فضای مجازی در دنیا بسیار فراگیر شده است؛ بطوریکه گاه زندگی بدون آن سخت و حتی غیرممکن جلوه می‌نماید. فضای مجازی دارای کاربردهای مناسب و مؤثری در زندگی روزمره است و اهمیت کارکردهای آن بر هیچ‌کس پوشیده نیست؛ اما مانند هر پدیده‌ی دیگر، معایب و کژکارکردهای خاص و در نتیجه، پیامدهای منفی نیز دارد که نگرانی‌های عمده‌ای را برای خانواده‌ها به وجود آورده است. کسی نمی‌تواند منکر آثار و



تبعات منفی شبکه‌های اجتماعی در مسائل خانوادگی باشد. ورود فناوری‌های روز و افزایش استفاده از فضای مجازی، موجب بروز هنجارشکنی‌های اخلاقی زیادی در جامعه شده است. یکی از بزرگترین معضلات اجتماعی که جوامع امروزی به آن مبتلا شده‌اند؛ ضعف بنیان خانواده است. از آنجایی که مشکلات خانوادگی به صورت معضلات و ناهنجاری‌های اجتماعی بروز می‌نمایند؛ خانواده و سلامت آن از اهمیت فوق‌العاده‌ای برخوردار است. اگر نهاد خانواده که نخستین خاستگاه اجتماعی بشر است، در معرض هجمه قرار بگیرد؛ ارزش‌های اجتماعی آن جامعه تضعیف شده، کارکرد همه‌ی نهادهای آن جامعه با مشکلات جدی مواجه می‌شود، آسیب‌های جبران‌ناپذیری به کل جامعه وارد می‌شود و جامعه به سوی فساد و تباهی می‌رود. امروزه، به وضوح ثابت شده است که استفاده از شبکه‌های اجتماعی و مجازی، می‌تواند بر مشکلات زناشویی و درخواست برای طلاق در بین زوجین، تأثیرات شایان توجهی بگذارد. شبکه‌های اجتماعی موبایلی، گرچه بستر مناسبی برای گسترش و تعمیق دوستی‌ها، تبادل دانش، اطلاعات و فرهنگ و... را فراهم می‌آورد؛ اما به همان نسبت هم انسان‌ها و خانواده‌ها را در روابط واقعی از همدیگر دور کرده است. انواع آسیب‌های اجتماعی که در حوزه‌ی ارتباطات زوجین که در این نوشتار برشمردیم؛ نمونه‌های عینی آن را، متأسفانه این روزها در اطراف خود مشاهده می‌کنیم. البته، این مسئله نیز نباید فراموش شود که این موضوع، کاملاً به این بستگی دارد که زوجین چقدر با این شبکه‌ها درگیر هستند؛ چقدر برایشان وقت می‌گذارند و در مقایسه با ارتباط با همسرشان، چه جایگاهی به این شبکه‌ها می‌دهند. هر قدر استفاده از فضای مجازی، در حد متعارف‌تری باشد؛ آسیب آن بر بنیان خانواده‌ها کمتر است. در انتها، توجه به این نکته ضروری است که اگرچه نباید نگاه تک‌بعدی به تهدیدات فضای مجازی و آسیب‌های شبکه‌های اجتماعی در روابط بین همسران داشت؛ اما پیشگیری و کاهش آن آسیب‌ها و تهدیدها نیازمند افزایش سطح آگاهی و هوشمندی و مدیریت صحیح در استفاده از این شبکه‌هاست و البته نباید از واکاوی و برطرف کردن خلأهایی که سبب روی آوردن بیش از حد افراد جامعه به شبکه‌های مجازی و نفوذ روابط غیرمتعارف جدید تحت تأثیر آن می‌شود، غافل بود.



منابع و مآخذ

۱. ابراهیم پور کومله، سمیرا و خزایی، کامیان (۱۳۹۱). «آسیب‌های نوپدید؛ شبکه‌های اجتماعی مجازی در کمین خانواده‌ی ایرانی»، نخستین کنگره‌ی ملی فضای مجازی و آسیب‌های اجتماعی نوپدید، تهران: وزارت تعاون، کار و امور اجتماعی.
۲. اسکافی، مریم؛ ترکمان، فرح؛ ساروخانی، باقر (۱۳۹۴). «اثر شبکه‌های اجتماعی بر طلاق عاطفی در شهر مشهد»، مجله‌ی علوم اجتماعی دانشکده‌ی ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد.
۳. اسکندری، حسین؛ درودی، حمید (۱۳۹۵). «بررسی ارتباط میزان استفاده و اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی بر گرایش به طلاق و تعارضات زناشویی»، فصلنامه‌ی مطالعات راهبردی ورزش و جوانان، دوره‌ی ۱۵، شماره‌ی ۳۳.
۴. بحرانی، عبدالله؛ گلستانی، علی‌رضا؛ رضاپور، داریوش (۱۳۹۸). «بررسی تأثیر شبکه‌های اجتماعی مجازی بر میزان طلاق (مطالعه‌ی موردی: شهرستان شادگان»، فصلنامه‌ی راهبردهای نو در روان‌شناسی و علوم تربیتی، دوره‌ی اول، شماره‌ی اول.
۵. بهادری خسروشاهی، جعفر؛ برقی، عیسی (۱۳۹۶). «نقش سواد رسانه‌ای والدین و هویت اجتماعی بر مصرف رسانه‌ای دانش‌آموزان»، فصلنامه‌ی مطالعات رسانه‌های نوین، سال چهارم، شماره‌ی ۱۴.
۶. تقی‌زاده، عباس؛ تقی‌زاده، محدثه (۱۳۹۱). «نقش سواد رسانه‌ای در کاهش آسیب‌های اجتماعی اینترنت محور»، سومین دوره‌ی همایش ملی هجوم خاموش، جهاد دانشگاهی واحد استان لرستان.
۷. حاج‌محمدی، فرشته؛ حاج‌محمدی، سمیرا (۱۳۹۶). «تأثیرات اخلاقی استفاده از فضای مجازی بر پیوند زناشویی و روابط فرزندان در خانواده»، فصلنامه‌ی علمی-ترویجی در حوزه‌ی اخلاق، سال هفدهم، شماره‌ی ۲۸.





۸. حسونند، مسعود (۱۳۹۳)، «تأثیر شبکه‌های اجتماعی در بروز پدیده‌ی طلاق»، سایت تدبیر.
۹. حسینی پاکدهی، علیرضا؛ شبیری، حسینه السادات (۱۳۹۶). «آموزش سواد رسانه‌ای در فضای مجازی (مقایسه‌ی وب‌سایت مدیا اسمارتس کانادا و وب‌سایت سواد رسانه‌ای ایران)»، فصلنامه‌ی مطالعات رسانه‌های نوین، سال سوم، شماره‌ی ۹.
۱۰. ربیعی، علی؛ محمدزاده یزد، فرشته (۱۳۹۱). «آسیب‌شناسی فضای مجازی؛ بررسی تأثیر استفاده از اینترنت بر انزوای اجتماعی دانشجویان»، فصلنامه‌ی راهبرد اجتماعی فرهنگی، سال دوم، شماره‌ی ۶.
۱۱. شرف‌الدین، سید حسین؛ (۱۳۸۸)؛ «دانش رسانه‌ای از واژه تا معنا»، ماهنامه رواق هنر و اندیشه، سال دوم، ش ۳۹ و ۴۰، ص ۵۵-۵۰، قم: مرکز پژوهش‌های اسلامی صداوسیما.
۱۲. شهوندپور، راضیه؛ سالارکیا، حمیدرضا (۱۳۹۳)؛ «قرآن و سواد رسانه‌ای با تأکید بر خیر و خبرنگاری»، فصلنامه کتاب و سنت، سال دوم، ش ۵، ص ۲۲۸-۱۹۵، قم: دانشگاه قرآن و حدیث.
۱۳. شیخی، الهه (۱۳۹۵). «نقش شبکه‌های اجتماعی در مشکلات خانوادگی و طلاق»، چهارمین کنفرانس بین‌المللی پژوهش در علوم و تکنولوژی، روسیه: سن پترزبورگ.
۱۴. صدیق‌بنای، هلن (۱۳۸۷). «آشنایی با شبکه‌های اجتماعی»، تهران: مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه‌ای روزنامه‌ی همشهری.
۱۵. طریقی، ابراهیم (۱۳۹۷). «بررسی تأثیر شبکه‌های اجتماعی در بروز پدیده‌ی طلاق»، دوفصلنامه‌ی مطالعات پلیس زن، سال دوازدهم، شماره‌ی ۱۲.
۱۶. فاضلی، محمد ۱۳۸۲. «مصرف و سبک زندگی»، قم: صحیح صادق.
۱۷. مظفری‌نیا، سهراب؛ قاسمی‌پور، مریم (۱۳۹۵). «بررسی رابطه‌ی بین سبک زندگی متأثر از فضای مجازی و طلاق عاطفی در شهر ایلام»، فصلنامه‌ی علمی-ترویجی فرهنگ ایلام.

۱۸. نعیمی، محمدرضا (۱۳۸۷). «تأثیرات عامل خانواده و ماهواره در بروز پدیده‌ی طلاق (مطالعه‌ی موردی: شهرستان گرگان»، نشریه‌ی جامعه‌شناسی جوانان، دوره اول، شماره‌ی اول.
۱۹. نیک‌بخش، بهرام ۱۳۹۷. «بررسی شبکه‌های اجتماعی در فضای مجازی به عنوان یک پدیده‌ی اجتماعی نوپدید و تأثیر آن بر کانون خانواده (مطالعه‌ی موردی: منطقه‌ی هشت شهرستان اهواز)»، فصلنامه‌ی علمی-ترویجی جامعه، فرهنگ و رسانه، سال هفتم، شماره‌ی ۲۷.



پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی





پروفیسر شگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی